

НОВІ АСПЕКТИ В ЕТНОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ СЛОБОЖАНЩИНИ

Рецензія на монографію Швидкого С. М. Етнокультурна спадщина населення Слобідської України ХІХ – початку ХХІ ст. у системі сучасних знань та світоглядних уявлень [монографія]. – Слов'янськ: Вид-во Б. І. Маторіна, 2016. – 380 с.

На сьогодні кардинальні геополітичні зміни спродукували чимало чинників непередбачуваності, інтолерантності, нестабільності, нерозуміння, спричинених несумісністю цінностей у регіональному вимірі. Наявні проблеми потребують від соціуму ретельного аналізу концепту регіоналізм. Надзвичайно актуальною постала проблема всебічного вивчення, а відтак урахування особливостей «регіонального» культурно-історичного середовища, з огляду на його вплив на поведінкові реакції, самопочуття людей, що мешкають на відповідній території. Соціогуманітаристика поступово відмовляється від пошуку універсальних моделей репрезентації та надає перевагу дослідженням певних реалій у більш-менш замкнених ареалах.

У зазначеному контексті публікація у 2016 році у м. Слов'янську монографії Сергія Швидкого, присвяченої нематеріальній культурній спадщині населення Слобожанщини, є надзвичайно своєчасною. Слобідську Україну можна досліджувати з позиції становлення особливої «регіональної» цивілізації, сформованої на межі міграційних потоків, перетині східних і західних впливів і традицій, наукового й культурного взаємопроникнення, нині – міждержавного й міжетнічного зіткнення. Їй притаманні такі риси, як поліетнічність і мультикультурність, активні інтеграційні процеси. Саме такі підходи дозволили автору використати цей простір як певне тло, що має потужні ресурси взаємовпливів, для поглибленого розкриття етнічних процесів, механізмів формування соціокультурних кодів краю. Відомо, що саме за активної взаємодії мають вияв процеси модернізації, формуються наукові, соціокультурні інновації, здатні примножити ресурсний потенціал регіону.

Осмислення локально-просторової самобутності території неможливо досягнути без урахування напрацювань у різних галузях знань, зокрема й етнополітології, історії (зокрема історії науки), географії, біології, соціальної та культурної антропології, соціальної психології тощо. Локальний простір не є статичним ареалом людського буття. Аби усвідомити проблеми реальних взаємодій, що відбуваються в конкретному просторі, особливості процесу самоідентифікації індивіда відповідно до певної території, осмислення регіональних «образів», утворених під час культурних дискурсів, треба залучити етнологію.

Актуальність монографії зумовлена потребою цілісного й комплексного дослідження становлення та розвитку традиційних знань як складника етнокультурної спадщини українців на теренах Слобідської України.

Тому появу книги С. Швидкого, присвяченої етнокультурній спадщині населення Слобідської України, можна вважати цілком виправданою та необхідною, адже публікація фахових наукових видань з відповідної тематики є актуальною не лише з точки зору внутрішньо дисциплінарного наукового дискурсу, а й у контексті принципової реакції науковців на важливі гуманітарні виклики часу.

Робота містить вступ, чотири розділи й післямову. У ній представлено розлогу бібліографію, ілюстративний матеріал.

Автор демонструє глибокі знання передових вітчизняних та зарубіжних праць із досліджуваної теми. Зокрема, це проявилось в аналізі картографічних джерел XVII–XVIII ст., історичних та діалектологічних карт проведено уточнення південної і західної меж Слобідської України із сусідніми регіонами – Середньою Наддніпрянщиною та Півднем України. Всі аналізовані межі, представлені в картографічних джерелах XVII–XIX ст. відповідають кордонній лінії, визначеної для меж Харківської губернії.

Аналіз С. Швидким історичних, соціальних, політичних умов формування й розвитку Слобожанщини дав можливість обґрунтувати можливість її розгляду як окремого історичного, географічного, культурно-територіального анклаву, в межах якого впродовж століть відбувалися різноскладові процеси. На думку автора – це була територія поєднання різних цивілізаційних впливів – кочівничої (степової) та осілої (землеробської), яка перебувала у силовому полі не лише європейської, але й азіатської цивілізаційних течій. Автор довів, що традиційні знання надзвичайно тісно пов'язані із культурною адаптацією людини до природного середовища, складають елемент його пізнання, що саме вони стають фактором життєзабезпечення людини в певній локальній етноекосистемі, яка окреслюється відповідними межами, а відтак несуть у собі відбиток екологічних факторів, притаманних конкретній території.

У монографії доведено, що кінець XIX – перша третина XX ст. позначилася процесом формування національної еліти. Її представляли вчені, освітяни, які виступили генераторами нових наукових ідей і технічних розробок. Вони вирізнялися ґрунтовною освітою, здатністю до пізнання явищ та їх аналізу, а відтак – нових відкриттів, так само як відстоювання наукової позиції, протидіяти консервативності. Справжній прорив було зроблено передусім у різних галузях природознавчих наук, а відтак – пізнання людини та середовища, в якому вона функціонувала. Першість у проривах у царині науки та нових технологій належала науковцям Харківського університету. Ця тенденція, на думку С. Швидкого, знайшла своє продовження у перше десятиліття після встановлення радянської влади й пояснювалося особливою роллю Харкова як першої столиці України й засвідчила високий творчий потенціал України.

Здійснене дослідження уможливило довести, що традиційні знання – загалом, і народні лікувальні практики, зокрема (як одна з їх вагомих складових) вирізняються усталеністю й традиційністю. Це «неформальні», місцеві, автентичні знання, що народилися в певному природньому середовищі, накопичувалися всередині громади впродовж тривалого періоду й передавалися із покоління в покоління усним шляхом. Накопичення й зберігання інформації відбувалося завдяки людській пам'яті. Закріплення отриманої в такий спосіб важливої для існування соціуму інформації забезпечували культурні механізми, а саме: сімейні й суспільні традиції, усталені обряди, культу й ритуали, вербальні формули регулювання норм поведінки тощо. Відповідно, знання, що документувалося, переставало бути неформальним.

Підсумовуючи, констатуємо, що монографію С. Швидкого «Етнокультурна спадщина населення Слобідської України XIX – початку XXI ст. у системі сучасних знань та світоглядних уявлень» цілком впевнено можна рекомендувати широкому колу дослідників, представникам різних наукових дисциплін: етнології, українознавства, антропології, культурології, релігієзнавства, історії тощо. Крім того, є переконання, що рецензована робота буде цікавою і ширшій аудиторії, а саме: студентам, школярам, учителям і працівникам різних культурно-мистецьких закладів.

Дослідження «Етнокультурна спадщина населення Слобідської України XIX – початку XXI ст. у системі сучасних знань та світоглядних уявлень» є вагомим науковим внеском у сучасну етнологію. Роботу виконано на належному фаховому рівні, тому, для ознайомлення з її результатами не лише наукової громадськості, а й широкого загалу, не байдужого до надбань української культури.